

III. Захист економічних прав під час війни та в повоєнний період



Олександра Кологойда

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри економічного права
та економічного судочинства

Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6929-3225>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/G-5740-2017>
a.kolohoida@icloud.com

УДК 347.736

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ КРЕДИТОРІВ У РАЗІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

АНОТАЦІЯ. Питання ефективних механізмів захисту прав кредиторів і балансу інтересів кредиторів та боржника постає особливо гостро у разі значної втрати капіталу та неплатоспроможності компанії. Механізми структурування бізнесу, виведення капіталу через афілійованих і пов'язаних осіб, укладання значних правочинів із заінтересованістю за неринковими цінами, зміна складу учасників та посадових осіб, визнання договорів недійсними, застосування строків позовної давності, припинення афілійованої особи-поручителя та “керованого” банкрутства активно використовуються боржниками для уникнення виконання зобов'язання перед кредиторами.

Вже понад рік триває повномасштабна війна в Україні, наслідки якої, безумовно, вплинули і на кожного з нас, і на економіку та бізнес. Руйнування інфраструктури, основних фондів, зупинення та релокація бізнесу, зменшення обсягу споживання продукції та послуг, руйнування ділових відносин зумовили кризу неплатежів та ознаки неплатоспроможності значної частини вітчизняних компаній. Попри значну підтримку Європейського Союзу (ЄС), Міжнародного валютного фонду, західних партнерів, економіка України зазнає колосальних втрат і значна кількість компаній за відсутності достатньої кількості резервів, неможливості залучення внутрішніх та зовнішніх ресурсів зазнає банкрутства.

Неплатоспроможність товариства тягне за собою персональні ризики для посадових осіб та учасників (акціонерів) товариства та додаткові обов'язки, пов'язані зі значною втратою капіталу та ризиком банкрутства.

У статті досліджуються засоби захисту інтересів кредиторів в ЄС, Україні та Німеччині у разі неплатоспроможності: обов'язки директорів та посадових осіб у разі значної втрати капіталу; неплатоспроможність, зокрема: недійсність правочинів; підстави притягнення посадових осіб товариства до солідарної відповідальності у випадку недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів;

обмеження та дострокове припинення повноважень керівника; відповідальність акціонерів, пов'язаних осіб, "тіньових" директорів за доведення до банкрутства; переведення грошових зобов'язань кредиторів в акції акціонерного товариства, щодо якого введено процедуру санації через додаткову емісію акцій.

Ключові слова: корпоративне право; конкурсне право; корпоративні відносини; неплатоспроможність; захист прав кредиторів; субсидіарна та солідарна відповідальність у справах про банкрутство; доктрина "зняття корпоративної вуалі".

Основною метою конкурсного процесу та процедур банкрутства є відновлення платоспроможності боржника та якомога більш повне задоволення вимог кредиторів. Окремі питання захисту прав кредиторів у справах про банкрутство досліджували у своїх працях О. Беяневич, І. Бутирська, О. Вінник, Л. Грабован, В. Джуно, А. Захарченко, О. Зельдіна, С. Жуков, В. Крат, Є. Петров, П. Пригуза, Б. Поляков, В. Радзивілюк, Н. Саніахметова, І. Спасибо-Фатєєва, В. Щербина, О. Янкова та інші вчені.

Незважаючи на очікування, введення мораторію на банкрутство компаній у період воєнного стану не відбулося. Проект Закону України "Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану"¹, розроблений з метою спрощення доступу до процедур банкрутства і підвищення ефективності їх застосування в умовах воєнного та післявоєнного стану, збереження сталості економіки, запобігання банкрутству та застосування широко спектру заходів відновлення платоспроможності, прийнятий за основу 16 серпня 2022 р. Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України"², який передбачає, що позовні заяви щодо банкрутства зможуть розглядатися у спрощеному позовному провадженні без виклику сторін, а також створення автоматизованої інформаційної системи "Банкрутство та неплатоспроможність", що об'єднає необхідні реєстри та бази даних і до складу якої входить Електронний кабінет арбітражного керуючого, було ухвалено 20 березня 2023 р.³

Метою дослідження є вивчення питання ефективних механізмів захисту прав кредиторів та балансу інтересів кредиторів і боржника в умовах гар-

¹ Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Проект Закону України від 7 червня 2022 р. № 7442 <<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39710>> (дата звернення: 25.03.2023).

Закон ухвалено 13 липня 2023 р. Набрання чинності відбулося 29 липня 2023 р. Див.: Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України від 13 липня 2023 р. № 3249-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-IX#Text>> (дата звернення: 25.09.2023).

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Проект Закону України від 19 листопада 2020 р. № 4409 <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70493> (дата звернення: 25.09.2023).

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 20 березня 2023 р. № 2971-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-IX#Text>> (дата звернення: 25.09.2023).

монізації національного законодавства України та Європейського Союзу (далі – ЄС) і воєнного стану.

Стаття 58 Директиви 2017/1132/ЄС⁴ відтворила норму Другої директиви і встановлює, що у випадку значної втрати підписного капіталу необхідно скликати загальні збори акціонерів у межах строку, який визначається законодавством держав-членів, з метою вирішення питання про припинення діяльності товариства або вжиття будь-яких інших необхідних заходів. Держави-члени мають визначити, які втрати капіталу вважаються значними, але така сума не може бути вище, ніж половина підписного капіталу.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 4 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ)⁵ засновники (учасники, акціонери) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном боржника у межах своїх повноважень) зобов'язані своєчасно вживати заходів для запобігання банкрутству боржника. Засновники (учасники, акціонери) боржника, власники майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитори боржника, інші особи у межах заходів щодо запобігання банкрутству боржника можуть надати боржнику фінансову допомогу в розмірі, достатньому для погашення грошових зобов'язань боржника перед кредиторами, зокрема й зобов'язань щодо сплати податків і зборів, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування і відновлення платоспроможності боржника (санация боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство).

Частина 2 ст. 16 Закону України “Про акціонерні товариства” (далі – Закон про АТ)⁶ передбачає, що якщо чисті активи акціонерного товариства, за даними останньої річної фінансової звітності, становлять менше 50 % розміру зареєстрованого статутного капіталу або знизилися більш як на 50 % порівняно з тим самим показником станом на кінець попереднього року, наглядова рада або рада директорів товариства протягом трьох місяців з дати затвердження такої фінансової звітності зобов'язана здійснити всі дії, пов'язані з підготовкою і проведенням загальних зборів, до порядку денного яких включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства, а також про розгляд звіту виконавчого органу за наслідками зменшення власного капіталу товариства та затвердження заходів за результатами розгляду зазначеного звіту.

⁴ Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-17#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

⁵ Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>> (дата звернення: 25.03.2023).

⁶ Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>> (дата звернення: 25.03.2023).

Аналогічна норма передбачена ч. 3 ст. 31 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” (далі – Закон про ТОВ)⁷. Якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 % порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників, які мають відбутися протягом 60 днів з дня такого зниження. До порядку денного таких загальних зборів учасників включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства.

Фактори виникнення неплатоспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами можуть бути як зовнішніми (зміна кон'юнктури ринку, кредитоспроможність, коливання курсу валют, рівень інфляції, війна, стихійне лихо тощо), так і внутрішніми (нерозумні та недобросовісні дії або бездіяльність засновників (учасників) боржника, його керівника та менеджменту).

У випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна та інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства.

У разі загрози неплатоспроможності керівник боржника зобов'язаний:

1) невідкладно надіслати засновникам (учасникам, акціонерам), власнику майна (органу уповноваженому управляти майном) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства – загрози неплатоспроможності (ч. 2 ст. 4 КУзПБ) та попередити їх про обов'язок своєчасного вжиття заходів для запобігання банкрутству боржника (ч. 1 ст. 4 КУзПБ);

2) якщо відсутня можливість відновлення платоспроможності через досудову санацію боржника, або в інший спосіб – ініціювати проведення зборів для отримання рішення вищого органу управління боржника, засновників (учасників, акціонерів), власника майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника про подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, уповноваження керівника боржника подати таку заяву;

3) у місячний строк звернутися до господарського суду за місцезнаходженням боржника із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному

⁷ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>> (дата звернення: 25.03.2023).

обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності (ч. 6 ст. 34 КУзПБ)).

Момент виникнення загрози неплатоспроможності є одним із ключових, які повинен встановити господарський суд для притягнення керівника боржника до солідарної відповідальності. Цим моментом є дата, коли вартість (ринкова або балансова) всіх активів боржника стала меншою, ніж сума вимог кредиторів, строк виконання яких настав.

Недійсність правочинів. Способом захисту інтересів кредиторів є норма ст. 42 КУзПБ, яка передбачає можливість визнання недійсними правочинів боржника, вчинених за три роки до відкриття провадження у справі про банкрутство, та правочинів, вчинених боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам. Таке рішення може бути прийнято судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора з таких підстав:

- боржник виконав майнові зобов'язання до встановленого строку;
- боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим;
- боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови, що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів;
- боржник оплатив кредиторі або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна;
- боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог;
- боржник безоплатно відчужив майно, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від майнових вимог;
- боржник уклав договір із заінтересованою особою;
- боржник уклав договір дарування.

У правових висновках Верховного Суду розкрито поняття правової презумпції сумнівності правочинів при дослідженні угод боржника (постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС) від 30 січня 2019 р. у справі № 910/6179/17)⁸ та ознаки

⁸ Постанова Верховного Суду від 30 січня 2019 р. у справі № 910/6179/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/79846005>> (дата звернення: 25.03.2023).

франдаторних правочинів (постанова КГС ВС від 24 листопада 2021 р. у справі № 905/2030/19⁹).

Право на звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства надано кредиторю, арбітражному керуючому (ст. 42 КУзПБ), комітету кредиторів (п. 3 ч. 8 ст. 48 КУзПБ). Визначений ст. 42 КУзПБ трирічний строк, на думку П. Пригузи, С. Жукова, не є строком позовної давності¹⁰, а є спеціальним строком захисту прав кредиторів¹¹.

Правові наслідки полягають у тому, що у разі визнання недійсними правочинів боржника кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошима за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину. Водночас, як зауважує суддя С. Жуков, відповідно до ч. 1 ст. 216 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)¹² відшкодовується вартість того, що одержано, за цінами, які існують саме на момент відшкодування. Крім того, норма ст. 42 КУзПБ передбачає повернення майна до ліквідаційної маси, яка формується на стадії ліквідаційної процедури. Отже, якщо розуміти буквально цю норму, то існує невизначеність, як саме будуть застосовані наслідки недійсності або зобов'язання щодо повернення майна чи повернення грошей на стадії розпорядження майном або санації¹³.

Стаття 42 КУзПБ не передбачає права вибору кредитора за недійсним правочином на погашення свого боргу передусім у процедурі банкрутства або виконання зобов'язання боржником у натурі після закриття провадження у справі про банкрутство. Правові наслідки визнання недійсною угоди боржника у межах справи про банкрутство визначає Н. Камша. По-перше, оскільки грошові вимоги у сторони за недійсним правочином виникають до боржника вже після відкриття провадження у справі про банкрутство, його слід віднести до поточних кредиторів. По-друге, автоматично ця особа не стає кредитором у справі після винесення ухвали про визнання правочину недійсним, вона має повернути майно або кошти боржникові і подати заяву до суду. По-третє, якщо майно чи кошти сторона за договором поверне боржнику, він зможе

⁹ Постанова Верховного Суду від 24 листопада 2021 р. у справі № 905/2030/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102147785>> (дата звернення: 25.03.2023).

¹⁰ П. Пригуза, 'Проблеми визнання недійсними правочинів боржника в процедурах банкрутства' (Юридичний вісник України. 25–31 травня 2013, № 21) 10.

¹¹ С. Жуков, 'Проблемні питання визнання недійсними правочинів боржника у справі про банкрутство' в *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності"* (В'язовченко А, Ханик-Посполітак Р ред, 2019) 51–65.

¹² Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 25.03.2023).

¹³ Жуков (н 11) 62.

розрахуватися з таким поточним кредитором на стадії розпорядження майном чи санації. По-четверте, якщо ж розрахунок із такою особою на стадіях розпорядження майном і санації не проведено, то подати заяву про грошові вимоги до банкрута сторона за недійсним правочином зможе лише в межах ліквідаційної процедури, як і всі поточні кредитори, і її вимоги підлягають включенню до четвертої черги¹⁴.

Солідарна відповідальність керівника, посадових осіб боржника у разі неплатоспроможності. Підставами такої відповідальності є:

1. Неповідомлення про ознаки банкрутства, що насувається, та порушення обов'язку ініціювати процедуру банкрутства.

Кредитори часто зазнають збитків через несвоєчасне повідомлення про неспроможність, а деякі кредитори не стали б вкладати свої кошти в товариство, дізнавшись про його неспроможність раніше.

У Німеччині керівник неспроможної компанії зобов'язаний подати заяву про неспроможність без затримки, але не пізніше трьох тижнів після настання неплатоспроможності (§ 92 Закону про акціонерні корпорації, далі – *AktG*¹⁵). У разі невиконання зазначеного обов'язку він несе відповідальність за загальними принципами деліктного права згідно із загальними нормами Цивільного кодексу Німеччини¹⁶ (§ 823 (2)), а не відповідно до *AktG* за “неправильне ведення справ” (нім. *Insolvenzverschleppungshaftung*).

В Україні, якщо керівник боржника допустив порушення вимог ініціювати процедуру банкрутства у місячний строк, він несе солідарну відповідальність із боржником перед кредиторами у разі недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів (ч. 6 ст. 34 КУзПБ). Відповідальність керівника має субсидіарний характер. До пред'явлення вимоги керівнику кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника (ч. 2 ст. 619 ЦК України).

Про виявлення порушення керівником боржника обов'язку ініціювати процедуру банкрутства зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторів (поточних, конкурсних або забезпечених) зі своїми вимогами до керівника боржника. Ці вимоги повинні бути включені до реєстру вимог кредиторів, які визнані господарським судом за результатами проведення попереднього засідання. Заява кредитора про покладення солідарної відповідальності на керівника боржника може заявлятися на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство і розглядається за правилами Господарського

¹⁴ Н Камша, ‘Проблемні питання наслідків визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство’ в Жуков С (ред), *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей* (2019) 92–3.

¹⁵ Aktiengesetz (Stock Corporation Act) vom September 6, 1965 <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/index.html> (accessed: 26.03.2023).

¹⁶ Bürgerliches Gesetzbuch BGB (German Civil Code) <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html> (accessed: 26.03.2023).

процесуального кодексу України¹⁷ у порядку, визначеному ст. 7 КУзПБ у межах справи про банкрутство. Відсутність вини у діях керівника, причинно-наслідкового зв'язку між діями керівника і збитками та незадоволенням вимог кредиторів покладається на керівника (ч. 2 ст. 614 ЦК України).

2. Невжиття заходів щодо запобігання банкрутству. Засновники (учасники, акціонери), власник майна (орган, уповноважений управляти майном боржника в межах своїх повноважень, зобов'язані своєчасно вживати заходів для запобігання банкрутству боржника, зокрема, у разі значної втрати капіталу (ст. 4 КУзПБ, ч. 2 ст. 16 Закону про АТ, ст. 31 Закону про ТОВ).

У разі порушення наглядовою радою або радою директорів товариства обов'язку протягом трьох місяців з дати затвердження фінансової звітності, що підтверджує значну втрату капіталу, здійснити всі дії, пов'язані з підготовкою і проведенням загальних зборів, до порядку денного яких включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства, а також про розгляд звіту виконавчого органу за наслідками зменшення власного капіталу товариства та затвердження заходів за результатами розгляду зазначеного звіту, та визнання акціонерного товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, всі члени наглядової ради або ради директорів, які обіймали відповідні посади в період невиконання вказаного обов'язку, солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства.

Члени виконавчого органу, які не повідомили наглядову раду або раду директорів про зниження вартості чистих активів товариства, солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства у разі визнання його банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів. Члени наглядової ради або ради директорів, члени виконавчого органу, які доведуть, що не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів товариства або голосували за рішення про скликання загальних зборів акціонерів у зв'язку зі зниженням вартості чистих активів товариства, звільняються від відповідальності за порушення зазначеного обов'язку.

Аналогічна відповідальність передбачена ч. 4 ст. 31 Закону про ТОВ. У разі порушення обов'язку виконавчого органу скликати загальні збори у разі значної втрати капіталу та визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, члени виконавчого органу солідарно несуть субсидіарну відповідаль-

¹⁷ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>> (дата звернення: 26.03.2023).

ність за зобов'язаннями товариства. Члени виконавчого органу, які доведуть, що не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів або голосували за скликання загальних зборів учасників у зв'язку зі зниженням вартості чистих активів товариства, звільняються від відповідальності за порушення цього обов'язку.

3. Відповідальність за доведення до банкрутства. Посадові особи зобов'язані діяти добросовісно не тільки щодо товариства та його учасників (акціонерів), а й щодо кредиторів. Боржник, засновники (учасники), власник майна, інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення законодавства про банкрутство, зокрема, фіктивне банкрутство, приховування банкрутства, умисне доведення до банкрутства. Закон передбачає за порушення вимог законодавства про банкрутство: кримінальну (ст. 219 Кримінального кодексу України, далі – КК України¹⁸), адміністративну (статті 164¹⁵, 166¹⁶, 166¹⁷ Кодексу України про адміністративні правопорушення, далі – КУпАП¹⁹), цивільно-правову (ст. 61 КУЗПБ) та дисциплінарну відповідальність (статті 19–23 КУЗПБ).

На відміну від КК України (ст. 219 “Доведення до банкрутства”) та КУпАП (ст. 164¹⁵ “Приховування стійкої фінансової неспроможності”, ст. 166¹⁶ “Незаконні дії засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності у разі банкрутства”, зокрема, умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, фальсифікація, приховування, знищення документів, ст. 166¹⁷ “Фіктивне банкрутство”), де законодавець чітко визначив склади кримінального та адміністративних порушень, у нормах конкурсного права (ч. 2 ст. 61 КУЗПБ) не визначено склад правопорушення “доведення до банкрутства”.

У разі банкрутства боржника з вини керівника боржника, посадових осіб та інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки або мають право іншим чином визначати його дії, на таких осіб може бути покладена субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями у разі недостатності майна боржника для розрахунку з кредиторами, вимоги яких визнані судом у межах провадження у справі про банкрутство (ч. 6 ст. 34 та ч. 2 ст. 61 КУЗПБ).

Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства є виключним механізмом відновлення майнових прав кредиторів у випадку зловживання особами, які управляють юридичною особою або мають право приймати юридично значущі рішення, суб'єктивними цивільними правами, у разі недостатності майна товариства для задоволення вимог кредиторів. Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси

¹⁸ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (дата звернення: 26.03.2023).

¹⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>> (дата звернення: 26.03.2023).

і використовуються тільки для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому законом.

Законодавство не пов'язує покладення субсидіарної відповідальності при банкрутстві з наявністю вироку у кримінальній справі про встановлення в їхніх діях (бездіяльності) кримінального правопорушення (постанови КГС ВС від 30 січня 2018 р. у справі № 923/862/15²⁰, від 9 жовтня 2019 р. у справі № 910/21232/16²¹). Водночас, оцінюючи будь-які дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності на предмет покладення на них субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, суду слід, захищаючи правило ділового рішення (*business judgment rule*), відмежовувати дії та обставини, які належать до звичайних (ділових) ризиків підприємницької діяльності (прорахунків, помилок), від зловживання правом та умисних цілеспрямованих корисливих дій/бездіяльності власника майна або посадової особи, спрямованих на доведення товариства до банкрутства. Наприклад, відчуження майна боржника за ціною нижче ціни його придбання, не завжди свідчить про умисел заподіяння збитків, якщо така ціна відповідає ринковій вартості, а реалізація майна дала змогу боржникові погасити заборгованості, виконати інші зобов'язання, реструктуризувати виробництво тощо.

Дії щодо доведення до банкрутства залишають своє відображення у первинних документах бухгалтерського обліку, фінансовій звітності, укладених угодах, інших документах, дослідження яких є предметом судової економічної експертизи з використанням Методики проведення судово-економічних експертиз з питань банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства підприємств (реєстраційний код 11.2.47)²². Відповідно до методики перевіряється рівень забезпечення зобов'язань кредиторів за показниками активів, оборотними активами і чистими активами. Якщо при розрахунку цих показників виявлено їх погіршення, встановлюються причини (ціни, обсяг реалізації, якість), що викликали ці негативні зміни і робиться висновок про наявність ознак доведення суб'єкта господарювання до банкрутства.

Пункт 3.2 Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій із приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства²³ закріплює, що економічними ознаками дій із доведення до банкрутства може вважатися

²⁰ Постанова Верховного Суду від 30 січня 2018 р. у справі № 923/862/15 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724>> (дата звернення: 25.03.2023).

²¹ Постанова Верховного Суду від 9 жовтня 2019 р. у справі № 910/21232/16 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85211413>> (дата звернення: 25.03.2023).

²² Реєстр методик проведення судових експертиз <<http://www.rmpse.minjust.gov.ua/page/18>> (дата звернення: 26.03.2023).

²³ Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій із приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text>> (дата звернення: 26.03.2023).

такий фінансово-економічний стан боржника, за якого виконання умов договорів призвело до погіршення показників оцінки його фінансового стану. Це може бути підписання завідомо не вигідних для підприємства (зокрема фіктивних) договорів, необґрунтована виплата грошових коштів або передача третім особам майна, ухвалення нераціональних управлінських рішень, які негативно впливають на виробничу, торговельну діяльність підприємства, призводять до збитків, заплутування звітності, знищення документів або інформації тощо.

Закон не визначає період часу, за який здійснюється оцінка дій керівника щодо доведення до банкрутства. Доцільно встановити такий період контролю в три роки до дати виникнення ознак банкрутства, а також після їх виникнення до порушення провадження у справі про банкрутство.

За наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, зокрема й керівника боржника, ліквідатор для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора в ліквідаційній процедурі подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності після завершення реалізації ліквідаційної маси і розрахунків із кредиторами на підставі здійснення такої реалізації в ліквідаційній процедурі за неповного погашення кредиторської заборгованості банкрута (постанова КГС ВС від 30 жовтня 2019 р. у справі № 906/904/16²⁴ та ін.).

4. Відповідальність за інші порушення законодавства про банкрутство, зокрема, ухилення посадових осіб боржника від обов'язку передати бухгалтерську та іншу документацію, печатки та штампи, матеріальні та інші цінності боржника ліквідатору, що призводить до неможливості формування ліквідаційної маси (ч. 2 ст. 59 КУзПБ).

Особа, яка притягається до субсидіарної відповідальності, повинна доказати відсутність своєї вини.

Заходом забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства є також обмеження та дострокове припинення повноважень керівника. Це захищає кредиторів від ризиків, пов'язаних із неналежним веденням справ боржника.

Відповідальність акціонерів, пов'язаних осіб, "тіньових" директорів за доведення до банкрутства.

Акціонери (учасники) не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах належних їм акцій (часток). Принцип обмеженої відповідальності відповідає сутності конструкції юридичної особи як "корпоративного щита", який захищає особисте майно учасників від вимог кредиторів. Принцип обмеженої відповідальності учасників АТ історично став

²⁴ Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 р. у справі № 906/904/16 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85617441>> (дата звернення: 25.03.2023).

визначальною передумовою виокремлення організаційно-правової форми АТ²⁵.

Однак в умовах обмеженої відповідальності учасники корпорації стали уникати особистої відповідальності і виконання зобов'язань, приховувати особу реального вигодонабувача під прикриттям “корпоративної вуалі”. Це призвело до порушення прав як компанії, так і кредиторів. Суди різних держав дедалі частіше відступають від принципу обмеженої відповідальності засновників (учасників) за боргами юридичної особи, застосовуючи для цього спеціальні механізми з метою встановлення справедливості. Це дає змогу притягнути до відповідальності осіб, які фактично контролюють і визначають напрями діяльності корпорації (доктрина “зняття корпоративної вуалі”).

Відступ від принципу обмеженої відповідальності акціонерів (учасників) може мати місце лише у виключних випадках, прямо передбачених законом:

1) засновники АТ несуть солідарну відповідальність перед кредиторами за пов'язаними з його заснуванням зобов'язаннями, що виникли до державної реєстрації товариства (ч. 1 ст. 13 Закону “Про АТ”). Акціонерне товариство відповідає за зобов'язаннями засновників лише у разі схвалення їхніх дій загальними зборами, які мають бути проведені протягом шести місяців з дня державної реєстрації АТ. Інформація про такі зобов'язання товариства має бути відображена у статуті АТ (ч. 3 ст. 13 Закону про АТ);

2) доведення до банкрутства і недостатності майна товариства для задоволення вимог кредиторів. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки, або мають право іншим чином визначати його дії, на таких осіб може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями у разі недостатності майна боржника для розрахунку з кредиторами, вимоги яких визнані судом у межах провадження у справі про банкрутство (ч. 6 ст. 34 та ч. 2 ст. 61 КУЗПБ).

Особами, які контролюють боржника, тобто мають фактичну можливість визначати його дії, можуть бути: мажоритарний акціонер (учасник), керівник та учасники (акціонери) мажоритарного учасника (акціонера), материнська, холдингова компанія та особи, які формально не є учасниками корпорації: кінцевий бенефіціарний власник, бенефіціар трасту, управляюча компанія, в управління якої передано акції, та її керівник, член колегіального виконавчого органу або наглядової ради, номінальний керівник (“тіньовий” директор).

²⁵ Salomon v. Salomon & Co Ltd [1897] <https://www.trans-lex.org/310810/_/salomon-v-salomon-co-ltd-1897-ac-22/> (accessed: 25.03.2023).

Кінцевим бенефіціарним власником є для юридичних осіб будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (зокрема й через ланцюг контролю/володіння). Наявність формально-правової ознаки контролю відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру (далі – ЄДР) не є вирішальною. Суб'єктом відповідності може бути керівник, посадова особа, повноваження якої на час порушення провадження у справі про банкрутство припинились.

Суд може встановити можливість особи визначати дії боржника:

- унаслідок володіння часткою в статутному капіталі, що дає можливість впливати на ухвалення рішень, обирати органи управління, погоджувати правочини тощо;
- за наявності повноважень укладення правочинів від імені боржника;
- особа займає керівну посаду (головний бухгалтер, фінансовий директор тощо), яка передбачає ухвалення обов'язкових до виконання рішень чи виконання функцій, що визначають діяльність боржника;
- родинні зв'язки, спорідненість із керівником, членами органів управління або інший вплив на керівника, членів органів управління боржника;

3) відповідальність пов'язаних осіб банку. Пов'язана з банком особа, дії або бездіяльність якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди, а також пов'язана з банком особа, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо чи опосередковано отримала майнову вигоду, відповідають за шкоду, заподіяну банку, у разі недостатності майна банку для задоволення вимог кредиторів у процесі його ліквідації (ч. 5 ст. 52 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”);

4) відповідальність за умисне заподіяння шкоди кредиторам, учасникам корпоративних відносин (корпоративний делікт). За законом така відповідальність передбачена лише у випадку неплатоспроможності боржника в межах справи про банкрутство і не охоплюється інститутом похідного позову;

5) відповідальність у разі неповної оплати акцій (часток) на стадії формування статутного капіталу при створенні товариства і в межах неоплаченої частини номінальної вартості належних їм акцій (невнесеної суми вкладу).

Директива 2017/1132 передбачає можливість оплати 25 % вартості акцій на момент реєстрації, решти – протягом 5 років. Тому в державах – членах ЄС, де оплата акцій може здійснюватись протягом певного строку після розміщення акцій, солідарна відповідальність у межах неоплаченої частки вартості акцій є логічним механізмом захисту інтересів як товариства, так і кредиторів.

В Україні для АТ ця норма (ч. 2 ст. 3 Закону про АТ) є бланкетною, оскільки 100 % вартості акцій оплачується до затвердження результатів

розміщення акцій, що передує державній реєстрації АТ. Водночас учасники ТОВ/ТДВ, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників (ст. 2 Закону про ТОВ);

б) субсидіарна відповідальність холдингової компанії за зобов'язаннями корпоративного підприємства, яке через дії або бездіяльність холдингової компанії стало неплатоспроможним і визнано банкрутом (ч. 6 ст. 126 Господарського кодексу України, далі – ГК України²⁶). Водночас материнською може бути не тільки холдингова компанія, а зловживання правом корпоративного контролю не завжди має наслідком неплатоспроможність дочірнього товариства.

У законодавстві багатьох країн отримала закріплення конструкція так званих “контрольованих юридичних осіб”, “пов’язаних підприємств”. Для країн континентальної системи права характерною є концепція субсидіарної відповідальності материнської компанії за збитки дочірнього товариства, заподіяні внаслідок виконання дочірньою компанією вказівок материнської компанії, за наявності причинно-наслідкового зв’язку (*Durchgriffshaftung*).

Ця відповідальність має субсидіарний характер, застосовується незалежно від укладення між контролюючим і дочірнім товариством договору про підпорядкування і є гарантією відшкодування материнською компанією збитків як дочірньому підприємству, так і його кредиторам за виведення активів, збиткові правочини тощо.

Право акціонерів дочірнього підприємства вимагати відшкодування збитків, заподіяних із вини материнської компанії, є різновидом похідного позову. Дочірні товариства також мають право на подання таких позовів на захист своїх прав, однак законодавством України таке право не передбачено.

У Німеччині існують спеціальні правила, що регулюють групи компаній. § 291 *AktG* дозволяє товариствам укладати договори про контроль (*Beherrschungsvertrag*) з іншим товариством, що вимагає від останнього виконання стандартів підготовки звітності та аудиту, схвалення зазначеного правочину більшістю голосів у 75 % і дозволяє акціонерам контрольованого товариства вимагати від контролюючого викупу їхніх акцій. Створення групи дає право міноритарним акціонерам контрольованого товариства на отримання компенсацій від материнської компанії (§ 304 *AktG*), подати похідний позов до директорів материнської компанії про притягнення їх до відповідальності за завдані контрольованому товариству збитки (§ 309 IV *AktG*). Кредитори контрольованого товариства також мають право подати такий позов і вимагати відшкодування збит-

²⁶ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> (дата звернення: 25.03.2023).

ків на свою користь. Якщо товариство є неспроможним, керуючий конкурсною масою може подати такий позов від імені кредиторів.

Материнська компанія має право давати вказівки контролюваному товариству, які повинні виконуватися радою директорів останнього (§ 308 II *AktG*). Рада директорів материнської компанії відповідає за них так само, як і за рішення, що приймаються щодо останньої (§ 309 *AktG*).

При відсутності договору про контроль, наприклад при створенні групи де-факто, материнська компанія не може використовувати свій вплив для примусу до укладання не вигідних договорів, якщо тільки відсутність вигоди не компенсується до закінчення того ж фінансового року (§ 311 *AktG*). При відсутності компенсації до закінчення року діяльності, материнська компанія відповідає перед контролюваним товариством за збитки і може нести відповідальність перед акціонерами останнього (§ 317 I *AktG*). Відповідальність відсутня у разі, якщо сумлінний менеджер незалежного товариства уклав би аналогічний договір на подібних умовах (§ 317 II *AktG*). Посадові особи материнської компанії, які є ініціаторами таких договорів, несуть солідарну відповідальність разом із материнською компанією (§ 317 III *AktG*).

У судовій практиці були розроблені загальні правила про “зняття корпоративного захисту (вуалі)”, які застосовуються у випадках, коли контролюване товариство має недостатній оборотний капітал або коли наявне “змішування” фінансових активів обох компаній. Федеральний Верховний Суд Німеччини розробив доктрину “втручання, що приводить до руйнування контролюваного товариства”, на яку посилаються у випадках, коли єдиний акціонер – материнська компанія використовує своє становище для виведення активів із контролюваного товариства, що призводить до неспроможності останнього. У справах, пов’язаних зі “зняттям корпоративної вуалі” у разі пред’явлення позову до материнської компанії, до її директора може бути поданий позов про компенсацію збитків, якщо його дії можуть вважатися порушенням обов’язків директора щодо дбайливості.

Оскільки юридична особа не може бути керуючим товариства, материнська компанія не несе відповідальності відповідно до доктрини керуючого де-факто (*faktischer Geschäftsführer*). Однак якщо директор материнської компанії управляє дочірнім товариством де-факто, ця особа може нести відповідальність.

8. Субсидіарна відповідальність держави як засновника створених нею юридичних осіб публічного права (ч. 7 ст. 77 ГК України, ст. 176 ЦК України), відповідальність державного партнера за зобов’язаннями підприємства або господарського товариства відповідно до договору дер-

жавно-приватного партнерства (абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про державно-приватне партнерство”²⁷).

9. Солідарна відповідальність акціонера і члена наглядової ради, який є його представником за дії, що призвели до заподіяння збитків товариству (ч. 8 ст. 72 Закону про АТ). Вважаємо, що таку відповідальність слід поширити і на випадки завдання збитків іншим акціонерам товариства та кредиторам у межах інституту похідного позову.

Новим способом захисту інтересів кредиторів є *переведення грошових зобов’язань кредиторів в акції* АТ щодо якого введено процедуру санації через *додаткову емісію* акцій, порядок якого регулюється главою 3 розділу IV Положення про порядок здійснення емісії акцій²⁸.

АТ здійснює емісію простих акцій існуючої номінальної вартості. Не застосовуються переважні права акціонерів при додатковій емісії акцій; акції розміщуються серед заздальгідь визначеного кола осіб – кредиторів товариства, кількість яких не обмежена.

Рішення про додаткову емісію акцій приймає керуючий санацією АТ. План санації АТ зацядки додатковій емісії акцій повинен бути схвалений кредиторами та затверджений судом. Ринкова вартість зобов’язань у грошовій формі з метою переведення їх в акції товариства має бути підтверджена документально. Результати емісії акцій та звіт про результати емісії акцій затверджуються рішенням зборів кредиторів емітента або керуючого санацією.

Етапи збільшення статутного капіталу АТ, щодо якого введено процедуру санації через розміщення акцій додаткової емісії, в які будуть переведені грошові зобов’язання товариства:

1) схвалення кредиторами та затвердження судом плану санації із зазначенням:

- порядку збільшення статутного капіталу;
- переліку осіб, серед яких передбачено розміщення акцій додаткової емісії (кредиторів), що складається на підставі реєстру вимог кредиторів;
- порядку оплати вартості акцій (погашення зобов’язань перед кредиторами);
- порядку та строків розміщення акцій, який не може бути менше ніж 45 календарних днів;
- порядку визначення розміру часток у статутному капіталі АТ осіб, серед яких передбачено розміщення акцій додаткової емісії;
- розмір зобов’язань, визначений у грошовій формі, для погашення яких здійснюється додаткова емісія акцій;

²⁷ Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>> (дата звернення: 26.03.2023).

²⁸ Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10 лютого 2022 р. № 98 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0415-22#Text>> (дата звернення: 26.03.2023).

- обсягу додаткової емісії акції існуючої номінальної вартості, в які будуть переведені грошові зобов'язання товариства;
- наслідків ненадання кредиторами необхідної інформації / документів для перерахування акції додаткової емісії на їхні рахунки;
- 2) прийняття керуючим санацією рішення про:
 - збільшення статутного капіталу АТ через додаткову емісію акцій існуючої номінальної вартості, в які будуть переведені грошові зобов'язання товариства, без здійснення публічної пропозиції;
 - емісію акцій (із зазначенням учасників та строків розміщення);
 - визначення (затвердження) ціни розміщення акцій;
 - залучення до розміщення інвестиційної фірми, що здійснює андеррайтинг або діяльність із розміщення без надання гарантії (за потреби);
 - повідомлення кожного акціонера про додаткову емісію акцій та затвердження тексту такого повідомлення;
- 3) складення переліку (переліків) АТ, які мають бути повідомлені про додаткову емісію акцій через передбачений законодавством на дату затвердження плану санації;
- 4) повідомлення акціонерів про додаткову емісію акцій не пізніше 5 робочих днів з дати прийняття рішення керуючим санацією;
- 5) подання до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) офіційним каналом зв'язку заяви, рішення про емісію акцій і всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій;
- 6) реєстрація НКЦПФР випуску акцій та видача товариству тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 7) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера (код ISIN);
- 8) оформлення та депонування тимчасового глобального сертифіката в Центральному депозитарії цінних паперів;
- 9) повідомлення кредиторів товариства, серед яких передбачено розміщення акцій, про додаткову емісію акцій через персональне повідомлення та розміщення повідомлення у базі даних;
- 10) розміщення акцій через перерахування акцій додаткової емісії на рахунки кредиторів. Оплата акцій здійснюється погашенням вимог кредиторів до товариства, у результаті чого зобов'язання товариства перед кредиторами припиняються, а акції вважаються повністю оплаченими;
- 11) затвердження результатів емісії акцій керуючим санацією;
- 12) затвердження звіту про результати емісії акцій керуючим санацією;
- 13) внесення керуючим санацією змін до статуту, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу, з урахуванням результатів емісії акцій;

14) реєстрація зміни розміру статутного капіталу АТ в органах державної реєстрації;

15) подання до НКЦПФР офіційним каналом зв'язку заяви і всіх необхідних документів для реєстрації звіту про результати емісії акцій;

16) реєстрація НКЦПФР звіту про результати емісії акцій, видача свідоцтва про реєстрацію випуску акцій і зареєстрованого звіту про результати емісії акцій;

17) переоформлення та депонування глобального сертифіката в Центральному депозитарії цінних паперів.

Висновки. Законодавець у нормах корпоративного та конкурсного права зробив спробу збалансувати інтереси кредитора та боржника в процедурах банкрутства, системно підійти до питання захисту прав кредиторів і відповідальності за доведення до банкрутства. У статті дістало подальший розвиток дослідження правових засобів захисту інтересів кредиторів в ЄС, Україні та Німеччині у разі неплатоспроможності товариства, зокрема: обов'язки директорів і посадових осіб у разі значної втрати капіталу; неплатоспроможність, недійсність правочинів, укладених боржником; підстави притягнення посадових осіб до солідарної субсидіарної відповідальності у випадку недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів; обмеження та дострокове припинення повноважень керівника, відповідальність акціонерів, пов'язаних осіб, "тіньових" директорів за доведення до банкрутства; переведення грошових зобов'язань кредиторів в акції АТ, щодо якого введено процедуру санації через додаткову емісію акцій як спосіб погашення вимог кредиторів.

REFERENCES

Bibliography

Edited books

1. Kamsha N, 'Problemni pytannia naslidkiv vyznannia nediisnymi pravochyniv borzhnyka u mezhakh spravy pro bankrutstvo' v Zhukov S (red), *Zastosuvannia norm Kodeksu Ukrainy z protsedur bankrutstva. Zbirka naukovykh statei* (2019) 92–3 (in Ukrainian).

Newspaper articles

2. Pryhuza P, 'Problemy vyznannia nediisnymi pravochyniv borzhnyka v protsedurakh bankrutstva' (Yurydychnyi visnyk Ukrainy. 2013. № 21) 10 (in Ukrainian).

Conference papers

3. Zhukov S, 'Problemni pytannia vyznannia nediisnymi pravochyniv borzhnyka u spravi pro bankrutstvo' v *Materialy Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii "Aktualni problemy protsedur bankrutstva v Ukraini ta mizhnarodnyi dosvid vrehuliuvannia*

Oleksandra Kolohoida

CREDITORS' INTERESTS PROTECTION IN COMPANY INSOLVENCY PROCEDURE

ABSTRACT. Effective methods of protection of creditors' rights and balance of creditors and debtor's interests is of particular importance in case of a serious loss of the charter capital and insolvency. Mechanisms of business structuring, withdrawal of capital through affiliated and related persons, entering into material party transactions with interested parties at non-market prices, change in the participants (shareholders) and officers, invalidation of contracts, statutes of limitations, termination of affiliated guarantor and fraudulent bankruptcy are actively used by debtors to avoid fulfilling obligations towards creditors.

The war in Ukraine has been going on for more than a year, the consequences of which have definitely affected each of us, the economy and business. The destruction of infrastructure, fixed assets, the stoppage and relocation of business, the decrease in the consumption of products and services, the destruction of business relations led to the crisis of non-payments and signs of insolvency of a part of domestic companies. Despite the significant support of the European Union, the International Monetary Fund, and Western partners, the economy of Ukraine is experiencing losses, and a significant number of companies are going to insolvency due to the lack of sufficient reserves and the impossibility of attracting internal and external resources.

Insolvency entails personal risks for the officers and participants (shareholders) of the company and additional obligations associated with a significant loss of capital and the risk of insolvency. The article examines the creditors' interests protecting in the EU, Ukraine and Germany in the event of the insolvency: the directors and officials duties in the event of a significant loss of capital, insolvency, invalidity of transactions, grounds for holding company officials jointly liable in the event of insufficient assets of the debtor to satisfy creditors' requirements, limitation and early termination of the manager's powers, secondary liability of shareholders, related persons, "shadow" directors for insolvency, transfer of creditors' monetary obligations into shares of a joint-stock company through additional issuance of shares.

KEYWORDS: corporate law; insolvency law; corporate relations; insolvency; protection of creditors' rights; secondary liability in insolvency cases, doctrine "lifting the corporate veil".